

Kaip tautosakoje siekta kryptingumo: LII Etnografijos sektoriaus posėdžių protokolai

Nenusakomai permainingas ir painus buvo pokaris Lietuvos kultūrinei visuomenei, savo vertybines bei etines nuostatas išsiugdžiusiai dar nepriklausomybės laikotarpiu ir okupantų priverstai jas kardinaliai keisti. Negailėstingas režimas primetė visai kitokią vertybių skalę, įtaigodamas, esą naujas darbo žmonių gyvenimas išsivadavus iš kapitalistų priespaudos reikalauja ir naujos kultūros, o ji, tapusi bendros tarybinės kultūros dalimi, privalo būti grindžiama proletariniu internacionalizmu. Nusakymas gražus, bet jis slėpė palaipsnį savosios kultūros išsilydymą veikiant to, kas rusiška, pranašumui prieš tai, kas lietuviška, ir kartu primygtinai vertė atsikratyti „buržuazinio nacionalizmo“. „Idėjinio lygio“ nuolatiniu kėlimu uoliai rūpinosi iš Rusijos atsiųsti pareigūnai. Vienas svarbiausių politinio bei ideologinio darbo uždavinių buvo atskleisti ir patvirtinti „amžiną draugystę“ su „didžiąja“ rusų tauta. Kas neįstengė perprasti, kad yra dvi kultūros kiekvienoje nacijoje, ir kuris palankiai vertino ankstesnę kultūrą, tas buvo įvardijamas buržuaziniu nacionalistu ar net liaudies priešu, o tokiems esanti ne vieta „tarybinėje visuomenėje“...

Kova už „bolševikinį idėjiškumą“ ypač sustiprėjo po VKP(b) Centro komiteto 1946 m. nutarimo literatūros ir meno klausimais (dėl žurnalų *Звезда* ir *Ленинград*), raginančio griežtai kovoti su „apolitiškumu kultūroje“, ir 1948 m. nutarimo (dėl Vano Muradelio operos „Didžioji draugystė“), paskelbusio kovą „formalizmui“. O mokslininkai sunerimo, kai 1950 m. „draugas Stalinas“ parašė „svarbiausiu įvykiu tarybinio mokslo gyvenime“¹ tapusį „genialų veikalą“ *Markszimas ir kalbos mokslo klausimai*, kuris „davė aiškia programą ir nužymėjo tvirtas gaires visuomeninių mokslų, marksistinės-lenininės filosofijos ir aplamai viso tarybinio mokslo tolimesniam vystymui“². Kad jis gali „praversiti“ ir folkloristams, veikia įrodyta. Remiantis jo teiginiu, kad iš vienos kalbos kokybės pereinama į kitą „ne sprogimo būdu, ne iš karto sunaikinant sena ir sukuriant nauja, o

1 J. Matulis. Draugo Stalino veikalų kalbos mokslo klausimais reikšmė tarybinio mokslo vystymesi, kn.: *Lietuvių kalbos ir kultūros klausimai J. V. Stalino veikalų kalbos mokslo klausimais šviesoje: Straipsnių rinkinys*, Vilnius, 1952, p. 3.

2 Ten pat.

palaipsniui ir ilgai kaupiantis kalbos naujos kokybės, naujos struktūros elementams, palaipsniui mirštant senos kokybės elementams“; įžvelgiama: „Poezinėje kalboje naują prasminę reikšmę gali įgyti ištisa dainos strofa. Imkime, pavyzdžiui, Balio Sruogos 1940 m. parašyto kūrinio „Lietuvos keliu“ pradžią: „Iš rytų šalėlės saulelė tekėjo, o iš vakarėlių debesėlisėjo.“ Ši dainos foną sudaranti strofa, mininti paprastus gamtos reiškinius, turi gilesnę prasmę, gyvenimišką pagrindą. Joje nesunku įžiūrėti ilgaamžę istoriją turinčią lietuvių tautos draugystę su rytiniais kaimynais slavais, su rusų tauta, iš vienos pusės, ir ilgus amžius trukusią lietuvių kovą su kryžiuočiais Vakaruose – iš antros. Bet ypatingą prasminę reikšmę įgyja ši strofa minėtame kūrinyje, vaizduojančiame Lietuvos kelią, jos išsivadavimą, kai lietuvių tauta, patekėjus iš rytų skaisčiai stalininės epochos saulei, ėmė kurti naują buitį“³.

Šitą tuo metu susidariusią politinę situaciją, matyt, verta suvokti ir perprasti tiems, kas skaitys žemiau pateikiamą dokumentinę medžiagą – Lietuvos istorijos institute 1951 m. vykusių kai kurių Etnografijos sektoriaus posėdžių protokolus, užfiksavusius dalį jo darbuotojų veiklos, susijusios ne su tiesioginiu moksliniu darbu, o su visuomeninio gyvenimo poreikio – tautosakos dėstymo vidurinėse mokyklose – tenkinimu. Buvo praėję po karo jau šešeri metai. Mokiniai tada fiziką kurį laiką dar galėjo mokytis iš seno vadovėlio, senesnių laikų istorijos vadovėliai buvo greitai išversti iš rusų kalbos, geografijos žinias jiems mokytojai diktavo, bet tam būdavo sugaištama ar ne pusę pamokos, o ir nurgirstama bei užfiksuojama ne visada tiksliai. Lietuvių literatūros mokytojai buvo atsidūrę ypač keblioje padėtyje. Vadovėliai aiškiai neatitiko naujosios valdžios reikalavimų: juk kaip galima naudotis tokia mokymo priemone, kurioje ne tik daug kūrinų neatitinka tarybinių laikų dvasios, bet ir pateikta tarybų valdžiai kenksmingų autorių kūrybos – kad ir užsienin pabėgusio „klerikalo“ Bernardo Brazdžionio (Vytės Nemunėlio) ar į Sibirą išgabento „degenerato“ Antano Miškinio (epitetai – iš to meto spaudos) eilėraščių... O galimybių susipažinti su mokymosi programose nurodytais kūriniais būta labai menkų (nebent kuris mokytojas turėjo užsilikusį ankstesnių laikų vadovėlį): juk visos anksčiau išleistos knygos (kaip ir kiti leidiniai), net ir turėtos mokyklų bibliotekėlėse, aukštųjų valdžios instancijų įsakymu be jokios atodairos buvo sunaikintos (stambiosiose bibliotekose – užrakintos specfonduose).

Siekdamos pagerinti padėtį, Švietimo ministerija ir Valstybinė pedagoginės literatūros leidykla praėjusio amžiaus šeštojo dešimtmečio pradžioje suskato parūpinti mokykloms bent literatūros chrestomatijas. Jas rengti taip pat paprašytas talkinti Lietuvių kalbos ir literatūros institutas. O aštuntos klasės mokinius numatyta supažindinti ir su tautosaka. Lietuvos istorijos institutas, kuriame tada dirbo ir folkloristai, gavo ministerijos užsakymą parengti jos mokymo programą ir chrestomatiją. Kaip siekta rezultato ir su

.....
3 K. Ulvydas. Lietuvių literatūrinės kalbos vystymasis tarybinės santvarkos metais, kn.: *Lietuvių kalbos ir kultūros klausimai...*, p. 72.

kokiais sunkumais susidurta, kas neleido, kad jis tapo ne toks, koks priderėtų būti, parodo čia skelbiami instituto Etnografijos sektoriaus posėdžių protokolai. Jie atspindi slogią to meto kultūrinio ir dvasinio gyvenimo atmosferą, kai vieni primeta tikrosios padėties neatitinkančias pseudovertybes, kelia sveiku protu sunkiai suvokiamus reikalavimus, o kiti priverstinai, pagal partines nuostatas tapę pavaldžiais „ideologinio fronto darbuotojais“, turi jiems paklusti.

Etnografijos sektoriui tada vadovavo Zoja Kutorga (ištekėjusi už lietuvio, institute pasirašinėjo ir Kutorgiene). „Ji iš Maskvos į Lietuvą atvyko su Raudonąja armija, lietuviškai nemokėjo, o apie nacionalinius etnografijos ir tautosakos dalykus neturėjo nė mažiausio supratimo.“⁴ Užtat ji buvo puikiai pakaustyta politiškai ir ideologiškai. Svirstant tautosakos programą ir chrestomatiją, ji įsakmiai nurodinėjo, ką reikia „užštrinti“, „išryškinti“, kam „duoti kryptingumą“ (ką reiškia tas *kryptingumas*, viename posėdyje sukonkretino instituto direktoriaus pavaduotojas, irgi valdžios struktūrų statytinis Grigorijus Koniuchovas: „darbe turi būti aiškus kryptingumas, kad jis visada ir kiekviena proga muštų klasinį priešą“). Posėdžiuose jos siūlymai prilygo reikalavimams. Antai ji randa „argumentą“, kodėl chrestomatijoje „kūrinių metrika nereikalinga“, atmeta argumentuotą Jadvygos Čiurlionytės siūlymą neduoti joje rusų tautosakos, „įtikina“ Ambraziejų Jonyną, kad „reikalinga programon įtraukti Stalino veikalus kalbos mokslo klausimais“, nors jie čia tinka kaip šuniui penkta koja... Stambių „klaidų“ ji randa ir tautosakos chrestomatijos skyrių aprašymuose, ypač skirtuose tarybinei tautosakai: juose „neparodytas partijos vadovaujamasis vaidmuo, liaudies masių vaidmuo“, „nepakankamai stiprūs Lenino ir drg. Stalino vaizdai, neparodyta tarybinių partizanų didybė“..

Užprotokoluota absurdiškų kaltinimų chrestomatijos rengėjams. Juk kuo jie dėti, jei pasakojamoji karo metų tautosaka yra silpna, kad nėra (ne tik chrestomatijos mašinraštyje, bet ir faktiškai) folkloro, „atėjusio iš darbininkų klasės kovos gelmių“, „nėra dainų, legendų apie lietuvių tautos didvyrę Marytę Melnikaitę“..⁵

Svarstymuose kitų Istorijos instituto darbuotojų (Juozo Jurginio, Angelės Vyšniauskaitės, Ambraziejaus Jonyno, Bronės Kazlauskienės) pastaboms dėmesio neskirta arba jų siūlymai paneigti. Keblesnėje padėtyje atsidūrė Margarita Vymerytė, padaryta „atsakinga už kolektyvą“, kuris rengė tautosakos programą ir chrestomatiją: ji turėjo besąlygiškai palaikyti nurodymus duodančiąją pusę ir pati atitinkamai nurodinėti. Juo labiau ji turėjo

.....

4 Bronė Kazlauskienė. Iš tautosakos skyriaus veiklos pokario laikotarpiu, *Tautosakos darbai*, 1992, [t.] 1(8), p. 106.

5 Instituto direktoriui Juozui Žiugždai pasiūlius „pasakojimą apie Marytę Melnikaitę atredaguoti, kad būtų aiškus, mobilizuojantis“, iš jo padaryti penki pasakojimai. Kiek jie tautosakiški, galima spręsti kad ir iš šios ištraukos: „Savo tėvams Marytė Melnikaitė kalbėjo: „Aš išėjau kovoti prieš hitlerininkus, neverk, mama. Aš kitaip negaliu. Aš turiu kovoti dėl savo liaudies laisvės, dėl jos laimės. Juk aš – tarybinis žmogus! Stalinas nemėgsta silpnų žmonių. Ar tu verksi, ar neverksi, – aš kovosiu už Tarybų Sąjungą.“ – „Ne, vaikeli, – atsakė motina, – aš ne atkalbėti noriu. Tu eik savo keliu. Aš verkiu iš džiaugsmo, kad išauginau tave, Maryte, tokią šaunią dukrą.“

baimintis „suklysti“, nes jos praeitis nebuvo be „dėmių“. Juk jos tėvas buvo veiklus lietuvių evangelikų liuteronų kunigas, kadaise net jų sinodo vicesenjoras, trys broliai dar 1941 m. pasitraukę į Vokietiją, ji pati 1944 m. irgi mėgino tai padaryti, bet pakeliui susirgo, atsidūrė vienoje rytų Vokietijos ligoninėje ir iš jos 1945 m. buvo grąžinta į Lietuvą⁶.

Tautosaką mokykloms pateikti buvo numatyta suskirstytą pagal istorinius periodus. Pirmiausia ji perskirta į dvi dalis: tradicinę ir tarybinę. Tradicinę tautosaką svarstymo pradžioje pasiūlyta pavadinti klasine, vėliau – tautosaka iki Spalio revoliucijos (spausdintoje chrestomatijoje – „Ikirevoliucinė tautosaka“). Svarstant programą atrasta, jog tada jau buvus ir lietuvių tarybinė tautosaka, tad 1917–1940 metų laikotarpį pavadinta „kovos dėl tarybinės santvarkos periodu“, o jam priskiriamus kūrinius – „tarybine tautosaka iki Didžiojo tėvynės karo“ (spausdintoje chrestomatijoje skyrius su šiais kūriniiais perkeltas prie „ikirevoliucinės tautosakos“).

Per posėdžius, suprantama, nesiginčyta ir dėl siūlymo į chrestomatiją įdėti kuo daugiau rusų ir šiek tiek kitų Tarybų Sąjungos tautų tautosakos. Pradedant skyriumi „Kovos prieš kapitalizmo priespaudą laikotarpio tautosaka“ jos tikrai nepagailėta. Liaudies sukurtus kūrinius čia aiškiai persveria „aukšto idėjinio lygio“ pseudotautosaka ir autoriniai kūriniai (mašinarštyje yra ir chrestomatijai išverstų rusiškų tekstų, prie kurių nurodyti autoriai).

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne esančiame chrestomatijos mašinarščio juodraštiniam variante (signatūra MVrm 6) kiekvieno skyriaus medžiaga dar skaidoma į poskyrius, turinčius pavadinimus (pvz., „Darbo dainos“, „Priešbaudžiavinės dainos“, „Priešbuožinės ir priešreliginės pasakos ir pasakojimai“, „Lietuvių tautosaka kovoje dėl tarybinės santvarkos“). Kiekvienam poskyriui greitomis mėginta parašyti po trumputį aprašą. Juos spėta jau ir daugiau ar mažiau pabraukti, pagedaguoti. Chrestomatijos pradžioje numatyta duoti apibendrinamąjį įvadinį straipsnį. Svarstant konstatuota nevienoda šių rašinių vertė („Drg. Jonyno įvadas parašytas be meilės dalykui, šaltu, abejingu stiliumi“; „Apie smulkiąją tautosaką gerai parašyta“; „Drg. Čiurlionytės darbą reikia taisyti, yra objektyvizmo klaidų“ ir pan.). Leidyklai pateikta chrestomatijos medžiaga arba jau buvo likusi be šių aprašų (gal tai padaryta, kaip siūlyta posėdyje, pasitarus su Švietimo ministerija), arba leidėjai jų atsisakė, nes knyga išėjo be jų, „netektį“ kompensavus, matyt, iš rusiškų vadovėlių imtomis ištraukomis apie tautosaką iš V. Lenino ir M. Gorkio kūrinių. Neliko ir numatytų poskyrių. Nepateko, kaip siūlyta, ištraukų iš Stalino „veikalo“, bet išliko su tautosaka nieko bendro neturinti (nebent kad tai ne tikrovės atspindys, o fantazijos vaisius) ištrauka iš „lietuvių tautos laiško draugui Josifui Visarionovičiui Stalinui“ („Jūs nuo mirties ne kartą mus apgynėt, / Kada vergovėj duso Lietuva...“).

.....
6 Žr. *Vymerio kalnas*, parengė Birutė Lukoševičienė, Ina Steponaitytė, Izita Čepulienė, Tauragė, 1977.

Gerokai patvarkytas chrestomatijos variantas neilgai trukus buvo įteiktas leidyklai. Ten jis buvo pridėtas prie parengtos išleisti *Literatūros chrestomatijos*⁷ kaip pradinis jos skyrius „Tautosaka“, pažymėjus, jog jį paruošė Mokslų akademijos Lietuvos istorijos institutas. Nenurodyta nė jos rengėjų. Tituliniame chrestomatijos puslapyje užfiksuota, jog knyga išleista 1952 m., nors leidyklos metrikoje įrašyta: „Pasirašyta spausdinti 1953 m. vasario mėn. 5 d.“ Nemažai mašinraščiu pateiktos medžiagos buvo išmesta, šis tas joje paredaguota. Bet laikas veikiai šiek tiek pasisuko į gerąją pusę, tad pirmojoje „tarybinėje“ chrestomatijoje esanti politizuotoji „tautosaka“ mokiniams ir juo labiau mokytojams jau menkai tiko: dar knygai nepasirodžius, mirė „didysis tautų vadas ir mokytojas“, o drauge netikėtai sumenko ir jo įvaizdis, per tai jo šlovei skirti kūriniai neteko savo paskirties. Kartu kiek atsipalaidavo ir ideologiniai varžtai.

Kostas Aleksynas

.....
7 *Literatūros chrestomatija: VIII klasei*, sudarė J. Būtėnas, S. Maceikienė, L. Mičiulytė, Kaunas, 1952.

Lietuvos istorijos instituto etnografijos sektoriaus posėdžio,
įvykusio 1951 m. gegužės mėn. 11 dieną,

PROTOKOLAS Nr. 1.

Dalyvauja – etnografijos sektoriaus darbuotojai

Pirmininkauja – etnografijos sektoriaus vedėjas Z. Kutorgienė

Sekretoriauja – bibliotekos vedėjas K. Grigas

Dienotvarkėje: Tautosakos programos vidurinių mokyklų VIII-jai klasei projekto svarstymas.

Programos projektą skaito j. m. b. Amb. Jonynas.

Diskusijose pasisako drg. drg. Čerbulėnas, Kutorgienė, Uginčius, Vymerytė, Jurginis, Vyšniauskaitė.

Drg. Čerbulėnas pareiškia, kad programos projekto punktais nepasakoma jų esmė ir tokiu būdu neduodama mokytojams kryptingumo, o tai programai yra būtina.

Drg. Vymerytė užakcentuoja reikalą naujos programos, tuo tarpu drg. Jonyno projektą ji laiko tik senų programų lopiniu. Šis projektas – programos punktų registracija; jis nemobilizuoja mokytojo į darbą. Reikia daryti skirtumą tarp tradicinės (klasikinės) tautosakos ir tarybinės. Įvadinė dalis, dainų, pasakų skyriai, drg. Vymerytės nuomone, iš pagrindų perdirbtini. Per trumpas tarybinės tautosakos skyrius, išplėstina Didžiojo Tėvynės karo laikotarpio ir pokario statybos laikotarpio dalys. Drg. Vymerytė siūlo visą programą skirti į du pagrindinius skyrius – klasikinės ir tarybinės tautosakos.

Drg. Jurginis pataria pasakų vystymąsi rišti su ekonominėm visuomenės gyvenimo sąlygom ir visuomenės formacijom, daugiau vietos skirti formaliniam liaudies kūrinių nagrinėjimui, išryškinti tarybinės tautosakos sąlytį su tradicine tautosaka, duoti planuojamiems programos punktam kryptingumą.

Drg. Vyšniauskaitė siūlo programoje labiau užakcentuoti saviveiklos vaidmenį tautosakos kūrime, praplėsti tautosakos rinkimo istoriją, dabartinį rinkimą palyginti su praeities.

Drg. Jonynas pareiškia, kad visi iškelti pasiūlymai yra geri, tačiau per daug platūs. Atsižvelgiant į tai, kad programa taikoma VIII kl., ir į tai, kad tautosakai skiriama tik 25 pamokos, daugumos pasiūlytų punktų įtraukti neįmanoma.

Drg. Jonynas sutinka su pasiūlymu, kad reikalinga programon įtraukti Stalino veikalus kalbos mokslo klausimais.

Drg. Kutorgienė pareiškia, kad programa apolitiška, tad joje reikia užaštrinti kiekvieną punktą. Reikia išryškinti antireliginį momentą tautosakoje, užakcentuoti tautosakos mokymosi reikšmę, paliesti klausimą, kaip marksizmo klasikai naudojami tautosaka, įtraukti punktą apie Stalino veikalus kalbos mokslo klausimais, užaštrinti tarybinį dabartinės tautosakos patriotizmą.

Nutarta programos projektui perdirbti sudaryti komisiją iš drg. drg. Jonyno, Vymerytės, Čiurlionytės. Komisija apimties atžvilgiu programą palieka tokią pat, tik perdirba formulavimą, atsižvelgiant į iškeltus pasiūlymus.

POSĖDŽIO PIRMININKAS [Z. Kutorgienės parašas]

POSĖDŽIO SEKRETORIUS [K. Grigo parašas]

Lietuvos istorijos instituto etnografijos sektoriaus posėdžio,
įvykusio 1951 m. gegužės mėn. 17 d.,

PROTOKOLAS Nr. 2.

Dalyvauja – instituto direkt. MA tikrasis narys prof. Žiugžda, Švietimo ministerijos atstovas drg. Gailiūnas, etnografijos sektoriaus darbuotojai.

Pirmininkauja – instituto direktorius MA tikrasis narys prof. Žiugžda

Sekretoriauja – bibliotekos vedėjas K. Grigas

Dienotvarkėje – tautosakos programos vidurinių mokyklų VIII-jai klasei projekto svarstymas.

Apie programos projekto ruošimo eigą referuoja drg. Vymerytė. Ji iškelia eilę klausimų, kuriuos, jos nuomone, reikalinga aptarti prieš pradedant projektą svarstyti. Tai visų pirma tautosakos periodizavimo klausimas ir klausimas, ar visuose perioduose reikia jungti lygiagrečiai lietuvių ir rusų bei kitų tautų tautosaką, ar duoti jas atskirai.

Diskusijose dėl tautosakos termino, dėl tautosakos periodizavimo, dėl lietuvių, rusų ir kt. tarybinių tautų tautosakos grupavimo tvarkos, apie tai, nuo kurio laikotarpio (nuo Didžiosios Spalio revoliucijos ar 1940 m.) skirti tarybinę lietuvių tautosaką, pasisako drg. drg. Čerbulėnas, Vymerytė, Kazlauskienė, Kutorgienė, Jonynas, Čiurlionytė, instituto direkt. prof. Žiugžda.

Nutarta palikti „tautosakos“ terminą, kaip tinkamesnį už „liaudies kūrybos“ terminą, tautosaką skirti į dvi pagrindines dalis – klasikinę ir tarybinę, ikifeodalinei tautosakai, kaip negausiai pavyzdžiais, neduoti atskiro skyriaus, tik ją paminėti prie feodalinės tautosakos skyriaus. Dėl lietuvių ir rusų tautosakos grupavimo tvarkos nutarta feodalinio ir ikifeodalinio laikotarpio pavyzdžius duoti atskirai, o tarybinio laikotarpio lietuvių ir rusų tautosakas, kaip turinčias tarp savęs glaudų ryšį, grupuoti lygiagrečiai. Tarybinę lietuvių tautosaką nutarta skirti nuo Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos, laikotarpį tarp 1917 ir 1940 m. pavadinant kovos dėl tarybinės santvarkos periodu.

Toliau apsvarstoma įvadinė programos dalis. Įvadinės dalies punktus ir eilę jų bendrai performulavus, sekanti programos dalis atidedama svarstyti gegužės mėn. 21 d.

POSĖDŽIO PIRMININKAS [J. Žiugždos parašas]

POSĖDŽIO SEKRETORIUS [K. Grigo parašas]

Lietuvos istorijos instituto etnografijos sektoriaus gamybinio pasitarimo,
įvykusio 1951 m. rugsėjo 7 dieną,

Protokolas Nr. 8

Dalyvauja: drg. drg. Koniuchovas, Kutorgienė, Vymerytė, Čiurlionytė, Kazlauskienė, Jonynas, Uginčius, Karaliūtė, Vyšniauskaitė ir VVU vyr. dėstytoja Mitropolskaja.

Pirmininkauja: sektoriaus vedėja Z. Kutorgienė

Sekretoriauja: jaun. moksl. bendr. A. Vyšniauskaitė

Svarstyta: „Lietuvių tautosakos chrestomatijos vidurinėms mokykloms“ projekto svarstymas.

Ref. drg. KUTORGIENĖ.

Chrestomatija sudaryta istoriniu principu. Klasiniam tautosakos palikimui skirti 2 skyriai: feodalinis ir kapitalistinis laikotarpis. Jos nuomone, reikėtų skirti taip: 1. Klasinės tautosakos palikimas, 2. Tarybinė tautosaka. Į šiuos du skyrius atitinkamai paskirstyti duodamus rusų ir kitų tarybinių tautų tautosakos pavyzdžius. Skyrių antraštes duoti išplaukiančias iš turinio.

Drg. KONIUCHOVAS: „Klasinis tautosakos palikimas“ – per daug akademinis apibrėžimas. Atsižvelgiant į chrestomatijos profilį, jis būtina pakeisti.

Drg. VYMERYTĖ: „Klasinis tautosakos palikimas“ antraštė palikta pagal tai, kad taip yra išspausdinta tautosakos programoje vid. mokykloms; šia antrašte norima pasakyti, kad imama iš šio laikotarpio tautosakos tik tai, kas vertinga.

Drg. KONIUCHOVAS: dėl šios antraštės dar pagalvoti. Geriau būtų pavadinus „feodalizmo laikotarpio tautosaka“ – ji apimtų daugiau medžiagos.

Drg. KUTORGIENĖ: programa buvo paruošta daugiau vadovautis patiems mokytojams, o chrestomatija skiriama mokiniams. Ją ruošiant, reikia šitai atsiminti.

a) Chrestomatijos medžiagos suskirstymas ir tekstų paaiškinimas.

Ref. drg. KUTORGIENĖ. Paaiškinimai prie tekstų būtini: tai rodys metodologinę šios chrestomatijos kryptį. Neteisinga duoti vien vestuvinių apeigų paaiškinimą, nebūtina koncentruoti visus vestuvių momentus, o tik išeinant iš trijų momentų – socialinio, meninio ir to, kad vestuvinės apeigos nieko bendro neturi su kulto apeigomis.

Paaiškinimus turi parašyti už skyrių atsaką bendradarbis.

Kūrinių metrika nereikalinga – kūrinius duoti kaip visos lietuvių liaudies nuosavybę, o ne atskiro pateikėjo.

Drg. KAZLAUSKIENĖ: Švietimo Ministerija ir prof. Mykolaitis pageidavo, kad chrestomatijoje būtų pavaizduotas vestuvių ciklas. Tam tikslui dainos atrinktos meniškesnės.

Drg. KUTORGIENĖ: dainos cikle gali būti, bet paaiškinimas visam ciklui nereikalingas.

Drg. MITROPOLSKAJA: nebūtina duoti visas vestuvių ciklo dainas: jame yra tokių momentų, kurie vaikams neteiktini. Reikia parodyti tik pačius svarbiausius vestuvių momentus.

b) Medžiagos suskirstymas.

Drg. VYMERYTĖ siūlo pirma duoti visą lietuvių tautosakos medžiagą, paskiau rusų ir kitų tarybinių tautų.

Drg. KONIUCHOVAS nurodo, kad geriau būtų duoti du skyrius: ikitarybinis ir tarybinis laikotarpis. Skirstant tokiu principu, reikėtų lietuvių ir rusų tautosaką jungti pagal laikotarpį. Tarybinio laikotarpio rusų tautosaką turime statyti pirmiau, lietuvių – po jos.

Drg. VYMERYTĖ pasisako taip galvojusi ir anksčiau siūliusi.

Drg. ČIURLIONYTĖ siūlo rusų tautosakos neduoti, nes mokytojas ją galės rasti rusų tautosakos chrestomatijose.

Drg. KUTORGIENĖ nurodo, kad dėti būtina, nes be jos chrestomatija nesudarys vieneto. Skirstyti siūlo taip: 1. Liaudies poetinė kūryba iki Spalio socialinės revoliucijos, 2. Tarybinė liaudies poetinė kūryba: a) rusų, b) lietuvių.

Drg. VYMERYTĖ nurodo, kad II-je dalyje yra trys skyreliai, tada taip skirstant teks išmėtyti po kąsnelį.

Drg. KONIUCHOVAS siūlo likviduoti čia visus skyrelius, o medžiagą suskirstyti taip: rusų–lietuvių tautosaka, po to kitų broliškųjų tautų tautosaka.

Chrestomatijos neleisti be bendro teorinio įvado – aiškinimų. Šį klausimą išsiaiškinti su leidėju – Švietimo Ministerija.

NUTARTA:

1. Drg. Kazlauskienė, drg. Čiurlionytės vadovaujama, dar kartą atrinks dainų tekstus; drg. Čiurlionytė atrinks dainoms melodijas ir duos trumpus jų paaiškinimus; visas chrestomatijos ruošimo kolektyvas nedelsdamas rengs chrestomatijai teoretinę dalį; tuo pretekstu drg. Jonynas laikinai turi atidėti disertacijos galutinį baigimą ir rengti chrestomatiją.

2. Drg. Kutorgienei pavedama tartis su Švietimo Ministerija ir Valst. Pedagoginės literatūros leidykla dėl chrestomatijos išleidimo atskiru leidiniu.

3. Nutarta kreiptis į Leidyklą, prašant duoti literatūrinius konsultantus tekstų vertimo ir dainų poetinio redagavimo reikalui.

PIRMININKAS [Z. Kutorgienės parašas]

SEKRETORIUS [A. Vyšniauskaitės parašas]

Lietuvos istorijos instituto Etnografijos sektoriaus gamybinio posėdžio nr.....,
įvykusio 1951.X.25,

PROTOKOLAS

Dalyvavo: Lietuvos istorijos instituto Direktorius, MA tikrasis narys J. Žiugžda, direktoriaus pavaduotojas mokslo reikalams, istorijos mokslų kandidatas G. Koniuchovas; jaunesnieji moksliniai bendradarbiai: M. Vymerytė, Ambr. Jonynas, Br. Kazlauskienė ir J. Čiurlionytė.

Pirmininkauja: Lietuvos istorijos instituto Direktorius, MA tikrasis narys J. Žiugžda

Sekretoriauja: E. Karaliūtė

Svarstyta: 1) Lietuvių tautosakos vadovėlio tekstai (svarstymų tąsa)

2) Lietuvių tautosakos vadovėlio teorinė dalis

[1]

Direktorius: Peržiūrėjus tekstus, pasirodė, kad tekstinę dalį reikia dar kartą nuodugnai patikrinti; yra silpnų, nemeniškų, neatredaguotų meniniu ir idėjiniu požiūriu tekstų. Neišryškintos antraštės. Neaiškūs tekstus išmesti. Konkrečiai: „Laužai dega“, „Oi gaila gaila“, „Saulutė nusileido“. Kitus atredaguoti: „Kaip mes buvom partizanai“, „Baigia praslinkt metai“, „Nors mus slegia fašistų“, D. Tėvynės karo raudą ir kt. Smulkiems ketureiliams, kaip pvz. „Berlynas dega“, duoti vieną bendrą antraštę.

Pasakojamoji D.T karo tautosaka silpna. Išrašas iš laikraščių silpnas, nemeniškos formos – išimti. Pasakojimą apie Marytę Melnikaitę atredaguoti, kad būtų aiškus, mobilizuojantis.

Smulkioji tautosaka: medžiagą reikia principaliai papildyti. Nėra medžiagos iš drg. Stalino kalbų. Kontekste duoti aprašymus, kokia proga buvo naudojama, nedėti neestetinių, netinkančių vaikams, kaip pvz. „Rėkia kaip Gebelsas žmogienos pririjęs“.

Kolūkinė tautosaka reikalinga žymios redakcijos. Redaguotini tekstai: „Myliu aš tuos žmones“, „Gaidžiai gieda“, „Man nėra šalies“ ir kt.

Dėl konkrečių tekstų pasisakė drg. drg.: Kutorgienė, Vymerytė, Jonynas, Kazlauskienė, Čiurlionytė ir kt.

Nutarta: Tekstinę dalį atiduoti redkolegijai perredaguoti.

II

Drg. Vymerytė painformavo kaip pasiskirstę rašė teoretinę dalį. Kai kurių draugų parašytos dalys yra labai silpnos mokslinė-ideologine prasme. Ypatingai silpna rusų tarybinės tautosakos dalis.

Drg. Kutorgienė: Teorinė dalis parašyta bendrai silpnam ideologiniam ir teoretiniam-moksliniam lygyje. Daug redakcinių netikslumų, ypač ideologiniuose apibrėžimuose ir terminuose. Tarybinė tautosaka parašyta visiškai neteisingai, daugumoje kompiliacija iš Kajevo vadovėlio, kuriame yra klaidų. Neparodytas partijos vadovaujamasis vaidmuo, liaudies masių vaidmuo, nepabrėžtas skirtumas tarp buržuazinės ir tarybinės tautosakos, jos socialistinis turinys. Kapitalizmo laikotarpis parašytas iš formalizmo pozicijų, neparodytos liaudies kūrybos šaknys. Feodalinio laikotarpio aprašymai geri. Tarybinės tautosakos aprašymus reikia perdirbti išeinant iš medžiagos. Nepakankamai stiprūs Lenino ir drg. Stalino vaizdai, neparodyta tarybinių partizanų didybė. Autorius, matyt, visa tai rašęs be reikiamo supratimo ir šilimos.

Drg. Čiurlionytės dalyje yra objektyvizmo klaidų, parašyta teoretiškai per rimtai, išeina iš vadovėlio rėmų. Reikia atredaguoti. Aplamai, teoretinės dalies redagavimui siūloma sudaryti komisiją: vieną – atredaguoti pagal ideologinius ir pedagoginius reikalavimus; antrą – taisyti kalbą ir stilių.

Drg. Kazlauskienė pasisakė, kad rašant pagal programą savaimė gavosi kartojimai. Tarybinę tautosaką jai reikėję parašyti per 3 dienas, draugai nedavę jokių nurodymų. Rusų tarybinę tautosaką jai buvo sunku parašyti todėl, kad su ja nesusipažinusi.

Drg. Kutorgienė pabrėžė, kad lietuvių tautosakos specialistas negali taip siaurai galvoti, jis turi pažinti ne tik rusų, bet ir visų TSRS tautų tautosaką. Nagrinėjimo principai tie patys. Drg. Kazlauskienės nagrinėjimai neišlaiko kritikos, aprašymai geri.

Drg. Vymerytė pastebėjo, kad autorei buvo padarytos pastabos, bet iš kritikos ji nepadarė išvadų.

Drg. Koniuchovas pastebėjo, kad svarstymai krypta į neesminius ginčus.

Drg. Kazlauskienė vėl pabrėžė, kad klaidos ir pasikartojimai atsiradę dėl pačio darbo metodo, todėl kad laikytasi programos.

Direktorius pabrėžė, kad į programą reikia žiūrėti ne mechaniškai, bet kūrybiškai. Feodalinio laikotarpio pasakojamoji tautosaka aprašyta nenuosekliai, suskaldyta. Vadovėlyje reikia duoti tik patikrintus dalykus.

Drg. Jonynas palaikė drg. Kazlauskienės nuomonę, kad klaidų atsirado todėl, kad laikytasi programos. Programa esanti perplati. Pagal ją rašant, vadovėlis gaunasi per daug aukštame lygyje. Įvadą dar reikią perredaguoti, bet iš esmės geras. Naujas problemas taip drąsiai kelti, kaip drg. Vymerytė, negalima, reikią patikrinti.

Drg. Čiurlionytė: viso vadovėlio stilius persunkus, vaikams nesuprantamas. Surasti vaikams tinkamą stilių ir pertaisyti savo dalį ji taip greitai negalinti, tai labai sunkus darbas.

Drg. Kutorgienė atsakydama drg. Čiurlionytei pabrėžė, kad vaikams nereikalinga ieškoti kokio tai „specialaus“ stiliaus. Tarybiniai vaikai labai anksti sužino tokius terminus, kaip socializmas, kapitalizmas, išnaudojimas ir kt.

Drg. Vymerytė: Drg. Jonyno įvadas parašytas be meilės dalykui, šaltu, abejingu stiliumi. Meninė forma viso vadovėlio labai silpna.

Drg. Kutorgienė: Moksliniame darbe reikia būti novatoriais, ne ekstravagatoriais, neperrašinėti iš seno vadovėlio idėjinių-kosmopolitinių klaidų.

Drg. Koniuchovas: Reikia pasiekti to, kad svarstymuose visi be gailėsčio ir atvirai kritikuotųs. Šiandien pirmą kartą pasisakyta iš esmės. Pereitam svarstyme buvo nustatytas vadovėlio baigimo terminas. Pasirodė, kad terminas vėl užtęstas. Dėl programos ir kitų vadovėlių. Programa – pirmas mūsų darbo potyris. Reikia niekada nesustoti, bet taisyti klaidas ir eiti toliau. Reikia kelti idėjinį lygį, darbe turi būti aiškus kryptingumas, kad jis visada ir kiekviena proga muštų klasinį priešą. Todėl reikia dirbti socialistiniu metodu. Drg. Vymerytė atsakinga už kolektyvą, reikia siekti, kad jame būtų daugiau atsakingumo, o mažiau kapryzų. Drg. Čiurlionytės darbą reikia taisyti, yra objektyvizmo klaidų. Kodėl pvz.

darbo dainos priklauso tik feodalizmui? Aplamai vadovėliui trūksta mokslinio tikslumo, neišskiriant drg. Vymerytės ir drg. Čiurlionytės (kuriame pilna objektyvizmo) darbus. Drg. Jonyno įvade ypač trūksta kryptingumo. Drg. Vymerytės ir drg. Kutorgienės įvadai geresni. Apie smulkiąją tautosaką gerai parašyta. Kapitalizmo laikotarpio pasakojimai – nevykusiai. Tarybinė tautosaka labai silpnai. Visai nėra darbininkų tautosakos. Nėra parodyta liaudies kūrybos išplitimo. Nėra dainų, legendų apie lietuvių tautos didvyrę Marytę Melnikaitę. Nėra lituško [lietuviško?] kolorito. Neparodyta lietuvių rašytojų įtaka tautosakoje: S. Nėries, P. Cvirkos. Netinkamai parodyti Lenino ir drg. Stalino vaizdai. Pagrindinai pertvarkyti: I dalį prailginti, duoti joje esminius dalykus iš visų dalių, pradžioje duoti tautosakos apibrėžtį, pabrėžti atskirų formacijų idėjas ir pavyzdžiais įrodyti konkrečios tautosakos pažangumą.

Direktorius: Draugai teisingai pabrėžė, kad trūksta kryptingumo, yra daug netikslų apibrėžimų, trūksta kalbos kultūros. Reikiamai neparodytas VKP(b) ir drg. Stalino vadovaujamas vaidmuo tautosakoje. Ką reiškia toki nekonkretūs apibrėžimai: „išnaudojimo sąlygose“, „švedų karas“, reikia duoti paaiškinimus: „moteris vergė išnaudojimo sąlygose“, koks tai karas. Drg. Čiurlionytės dalyje prasikiša vieningos srovės teorija. Priešbaudžiavinės santvarkos apibūdinimą surišti su tautosakoje sutinkamu išnaudojimu. Pasakojamosios tautosakos teoretines išvadas trumpinti. Kapitalizmo laikotarpio blogi formulavimai. Smulkiwojoje tautosakoje: darbingumą – surišti su klasiniu momentu. Vadovėlyje nėra darbininkų folkloro, atėjusio iš darbininkų klasės kovos gelmių. Neparodyta, koks buvo darbininkų ir valstiečių santykis Rusijoje. Tarybinį laikotarpį iš esmės perdirbti, nėra patriotiškumo, partiškumo bruožų. Trūksta kovingumo, tautosaka yra ir kovos priemonė. Tarybinis laikotarpis parašytas blogai, paviršutiniškai, viskas „išskyla“, pvz. drg. Kazlauskienė rašanti: „D. Tėvynės karas išskyla“, „drg. Stalino paveikslas išskyla“ ir kt. Tai neleistinas paviršutiniškumas. Tautosaką vadovėlyje reikėtų surišti su literatūra: S. Nėrimi, P. Cvirka ir kt. Dėl struktūros tenka pagalvoti ir pasitarti su Ministerija: ar teoretinius apibrėžimus dėti prie atskirų skyrių ar atskirai.

Drg. Kutorgienė pasiūlė tokią redakcinę komisiją: turinio redakcijai – drg. drg. Koniuchovas, Kutorgienė, Vymerytė, kalbos kultūros – drg. drg. Jonynas, Kazlauskienė. Darbą baigti sekančią savaitę – trečiadienį.

PIRMININKAS [J. Žiugždos parašas]

SEKRETORIUS [E. Karaliūtės parašas]

Parengė *Kostas Aleksynas*